

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОТВОРЕННЯ В
УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції

16 травня 2025 року

За загальною редакцією доктора політичних наук,

професора М.В. Трофименка

Київ
МДУ
2025

Організаційний комітет:

Голова	Микола ТРОФИМЕНКО, ректор МДУ, доктор політичних— наук, професор;
Заступник голови	Юлія ДЕМИДОВА, проректор з науково-педагогічної роботи та молодіжної політики МДУ, кандидат педагогічних наук, доцент;
Члени оргкомітету:	Вікторія ГРИГОР'ЄВА, завідувач кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Світлана КАЛІНІНА, декан економіко-правового факультету, доктор економічних наук, професор; Марія ПОЖИДАЄВА, професор кафедри права, доктор юридичних наук, доцент; Юлія КАМАРДІНА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Анна ПОЛІТОВА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Юлія КОВЕЙНО, доцент кафедри права, доктор філософії; Галина ТИХОМИРОВА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент Žaneta Simanavičienė, prof. Mykolas Romeris University

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою економіко-правового факультету Маріупольського державного університету (протокол № 11 від 27.05.2025).

С 91 Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 16 трав. 2025 р. / за заг. ред. М.В. Трофименка. — Київ: МДУ, 2025. — 421 с.

Збірник містить матеріали XIII Міжнародну науково-практичну конференцію «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики», яка відбулася 16 травня 2025 року в Маріупольському державному університеті. Посвідчення №285 про реєстрацію проведення заходу від 3 березня 2025 р. в ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ)). У матеріалах висвітлені актуальні проблеми теорії та практики сучасного державотворення та правотворення в Україні за напрямками: міжнародне право: виклики та перспективи; права людини крізь призму сучасних викликів і загроз; Україна на шляху повоєнного відновлення: правовий аспект; кримінальна юстиція під час війни та у повоєнний період; кліматична справедливість: право, політика та безпека. Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться проблемами теорії та практики сучасного розвитку державотворення та правотворення в Україні. Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

Політова А.С.,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри права

Маріупольського

державного

університету

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7351-7110>

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ЯК РЕАЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Ключові слова: *закон України про кримінальну відповідальність, Римський статут Міжнародного кримінального суду, цивільне насильство, війна, покарання, практика притягнення до відповідальності.*

Історія знає багато випадків збройних конфліктів і дуже важко згадати якийсь період, де вчені-історики про це не згадували. У ХХ столітті світ пережив безліч трагедій – Голокост, Голодомор, Друга світова війна, геноцид у Руанді та колишній Югославії. Здавалося, людство винесло уроки та продовжило будувати демократичний світ з чітко визначеними положеннями міжнародного права. Але сьогодні ми знову стаємо свідками жахливих злочинів проти людяності – і тепер це не сторінки підручників, а наша реальність. Особливо гостро це відчуває населення України, яке з 2014 р., а особливо з 2022-го, переживає нелюдські страждання через збройний конфлікт, розв’язаний проти нього Російською Федерацією.

В серпні 2024 р. Україна ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, що стало поштовхом для внесення змін до національного законодавства. Законом України від 9 жовтня 2024 р. № 4012-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів

України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 442-1. Злочини проти людяності.

Відповідно до ч. 1 ст. 442-1 КК України, злочини проти людяності – це умисне вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення: 1) переслідування будь-якої групи або спільноти, яка може бути ідентифікована, тобто обмеження прав людини за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, статевими або іншими підставами (ознаками) дискримінації, визначеними міжнародним правом як неприпустимі; 2) депортації населення, тобто примусового і за відсутності підстав, передбачених міжнародним правом, переміщення (виселення) відповідної групи осіб з території, на якій вони законно перебували, на територію іншої держави; 3) насильницького переміщення населення, тобто примусового і за відсутності підстав, передбачених міжнародним правом, переміщення (виселення) відповідної групи осіб з території, на якій вони законно перебували, до іншої місцевості у межах однієї держави; 4) зґвалтування, сексуальної експлуатації, примушування до зайняття проституцією, примусової вагітності, примусової стерилізації або будь-яких інших форм сексуального насильства; 5) оборнення в рабство або торгівлі людьми; 6) насильницького зникнення; 7) незаконного позбавлення волі; 8) катування; 9) інших умисних нелюдських діянь подібного характеру, які супроводжуються заподіянням сильних страждань, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень чи серйозної шкоди психічному або фізичному здоров'ю [1]. Окрім того, у ч. 2 цієї ж статті зазначено, що злочини проти людяності також передбачають умисне вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення злочину апартеїду, винищення, вбивств [1].

Що ж стосується Римського статуту Міжнародного кримінального суду, то відповідно до п. 1 ст. 7, «злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або

систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, з усвідомленням такого нападу:

- a) вбивство;
- b) винищення;
- c) оборнення в рабство;
- d) депортація або насильницьке переміщення населення;
- e) ув'язнення або інше істотне позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права;
- f) катування;
- g) зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства;
- h) переслідування будь-якої групи або спільноти, яку можна виокремити, з політичних, расових, національних, етнічних, культурних, релігійних, гендерних (у значенні пункту 3) мотивів, або за іншими ознаками, що загально визнані неприйнятними згідно з міжнародним правом, у поєднанні з будь-яким діянням, зазначеним в цьому пункті, чи будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду;
- i) насильницьке зникнення осіб;
- j) злочин апартеїду;
- k) інші нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю [2].

Таким чином, можна відзначити, що злочини проти людяності – це один із найтяжчих злочинів не тільки у національному праві України, а й у міжнародному кримінальному праві, який полягає у вчиненні широкомасштабних або систематичних нападів, спрямованих проти цивільного населення, із відома або за участю держави чи організованої політичної групи. Такі кримінально протиправні діяння є неприпустимим не

тільки під час збройного конфлікту, а й у мирний час, та не має строку давності.

Зауважимо, що воєнні злочини, злочин проти людяності та геноцид визначені й караються кримінальним законодавством кожної країни, хоча точна назва, надана таким кримінально протиправним діянням та елементам складів злочинних діянь, можуть відрізнятися залежно від особливостей національного законодавства. Міжнародний кримінальний суд зробив внесок у гармонізацію цих визначень у національному законодавстві кожної держави. Проте, спроби покарати за такі злочини через національні правові системи показали чіткі обмеження, оскільки на практиці вони найчастіше вчиняються в умовах збройного конфлікту та до нього залучені представники органів державної влади і збройні сили країни. Це вказує про те, що національні судові системи, найімовірніше, не здатні на незалежність чи неупередженість, а також не матимуть ефективних і необхідних засобів для належного переслідування.

Також злочини проти людяності вперше з'явилися в договорі Нюрнберзької хартії 1945 р. наприкінці Другої світової війни, та охоплювало інше коло кримінально протиправних діянь, ніж сьогодні у Римському статуті Міжнародного кримінального суду. З 1990-х років злочини проти людяності були кодифіковані у Статуті Міжнародного кримінального трибуналу з питань колишньої Югославії (1993 р.), Статуті Міжнародного кримінального трибуналу з питань Руанди (1994 р.) та Римському статуті Міжнародного кримінального суду (1998 р.). Саме в останньому міжнародному документі міститься найширший перелік діянь, які можуть становити злочини проти людяності.

Також вважаємо за необхідне провести розмежування між собою воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду за міжнародним правом.

Таблиця 1. Розмежування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду

Критерій	Злочини проти людяності	Воєнні злочини	Геноцид
Об'єкт	Цивільне населення	Захищені особи під час війни	Етнічна, расова, релігійна група
Масштабність	Широкомасштабність / системність	Можуть бути поодинокими	Мас на меті знищення групи
Необхідність збройного конфлікту	Ні	Так	Ні
Намір	Загальний або дискримінаційний	Може бути військовий	Намір знищити групи

Доповнення КК України не вплинуло на те, що на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора України серед зареєстрованих кримінальних правопорушень та результатів їх досудового розслідування, відсутня стаття 442-1 КК України на відміну від Єдиного державного реєстру судових рішень. Так, на теперішній час Україна не мала досвіду щодо практики притягнення до відповідальності за злочини проти людяності, натомість практика притягнення до відповідальності у міжнародному кримінальному праві присутня. Зокрема:

1. Нюрнберзького процесу (1945-1946 рр.): 12 підсудних були визнані винними у злочинах проти людяності. Ці злочини включали масові вбивства, переслідування за расовими, релігійними чи політичними мотивами, депортації, тортури та інші нелюдські дії щодо цивільного населення – головним чином під час Голокосту та окупації інших країн. Так, наприклад, за злочини проти людяності (стаття 6 (с) Статуту Трибуналу) засуджено: Герман Герінг (маршал, лідер Люфтваффе) – смертна кара (самогубство до виконання вироку); Рудольф Гесс (заступник фюрера) – довічне ув'язнення; Йоахім фон Ріббентроп (Міністр закордонних справ) – смертна кара; Альберт Шпеєр (Міністр озброєнь та воєнної промисловості) – 20 років ув'язнення.

2. Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (1993-2017 рр.) за статтею 5 Статуту Трибуналу було визнано винними у

злочинах проти людяності: Радован Караджич – лідер боснійських сербів, президент Республіки Сербської. Визнано злочинами проти людяності: вбивства, переслідування, депортація, нелюдські вчинки. Вирок: довічне ув'язнення (2021, після апеляції); Ратко Младич – головнокомандувач армії боснійських сербів. Визнано злочинами проти людяності: переслідування, вбивства, депортації. Вирок: довічне ув'язнення; Драган Ніколіч – командир концтабору «Сусиця» (Боснія). Визнано злочинами проти людяності: зґвалтування, тортури, вбивства цивільних. Вирок: 20 років позбавлення волі.

3. Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (1995-2015 рр.) за статтею 3 Статуту Трибуналу було визнано винними у злочинах проти людяності: Жан-Поль Акаєсу (Jean-Paul Akayesu) – бургомістр комуни Таба. Визнано злочинами проти людяності: зґвалтування, вбивства, переслідування. Вирок: довічне ув'язнення (1998); Жорж Руганзу (Georges Rutaganda) – віцепрезидент ополчення «Інтерахамве». Визнано злочинами проти людяності: масові вбивства, переслідування за етнічною ознакою, підбурювання до насильства проти тутсі. Вирок: довічне ув'язнення.

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України увага не тільки міжнародних громадських організацій, а також прокурорів Міжнародного кримінального суду, офіс якого офіційно працює на території нашої держави та документують всі воєнні злочини, прикута до факту доказування тих кримінально протиправних діянь, що вчиняються російськими військовослужбовцями, як злочини проти людяності. Останній тиждень про створення Міжнародного трибуналу щодо України сповнений оптимізму, але збройний конфлікт триває, і кожного дня ми втрачаємо своїх громадян. Складність процесу доказування цих кримінально протиправних діянь ми вже відчуваємо, а правозастосовна практика кваліфікує такі діяння за ст. 438. Воєнні злочини КК України.

Боротьба триває і ми виграємо цю боротьбу!

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 9 трав. 2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.05.2025).

2. Римський статут міжнародного кримінального суду: Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 : станом на 21 серп. 2024 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 10.05.2025).

Рощина І.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного та
міжнародного права ННІ «Юридичний
інститут Київського національного
економічного університету імені Вадима
Гетьмана»*

ORSID ID: 0000-0002-3765-2091

ЖУРНАЛІСТ - ПОТЕРПІЛИЙ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Ключові слова: *журналіст, правосуддя, потерпілий, засоби масової інформації, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, погроза насильство, пошкодження та знищення майна, національне законодавство.*

Право на свободу слова, переконань та вільне вираження своїх думок є наріжним каменем демократичної держави, що забезпечує захист основних прав і свобод людини. Свобода засобів масової інформації також є невід'ємною складовою цього процесу, оскільки ЗМІ виступають як основні інструменти для поширення інформації, думок і переконань. Найбільшим полем для реалізації права на свободу слова є засоби масової інформації, а